

1/9 Chemické vazby, elektronegativita

Chemická vazba

- označení pro soudržné síly mezi atomy; atomy jsou nejstabilnější, tvoří-li *elektronové páry*
- podmínky pro vznik: původně nespárované elektrony z valenční vrstvy vytvoří elektronový pár; vznikne chemická vazba, vytvoří se molekula prvku nebo sloučeniny; atomy se k sobě musí přiblížit tak, aby se jejich valenční orbitály překryly; při vzniku stabilní vazby se uvolní energie; pro rozštěpení vazby je naopak nutno energii dodat
- např. molekula chlorovodíku: atom H má 1 valenční e^- , atom Cl má 7 valenčních e^- – 3 dvojice + 1 nespárovaný; 1 valenční e^- H vytvoří pár s 1 e^- Cl)

Typy vazeb, vaznost, délka vazby

- 1) podle vazebné energie (uvolněné při vzniku): a) jaderné (energie = $10^5 - 10^7 \frac{\text{kJ}}{\text{mol}}$ → p a n v jádrech; jaderné reakce), b) základní chemické (energie = $100 - 400 \frac{\text{kJ}}{\text{mol}}$ - vazby valenčních elektronů - kovalentní, iontová, kovová, koordinačně kovalentní), c) vodíkové (energie = $10 - 40 \frac{\text{kJ}}{\text{mol}}$ - H můstky: H vázán na výrazně elektronegativnější např. O, N, F, Cl), d) van der Waalovy (energie = $0,4 \frac{\text{kJ}}{\text{mol}}$ - slabé vazby; váží molekuly ve větší celky)
- 2) podle vzniku - kovalentní a koordinačně kovalentní
- 3) podle polarit - nepolární, polární a extrémně polární (iontová)
- 4) podle násobnosti (počtu vazebných elektronových párů) - jednoduché (–) s 1 vazebným elektronovým párem - např. mezi 2 atomy H: H–H nebo mezi H a Cl: H–Cl a násobné: dvojně (=) se 2 vazebnými elektronovými páry - např. mezi 2 atomy O: O=O a trojně (≡) se 3 vazebnými elektronovými páry - např. mezi 2 atomy N: N≡N
  - vaznost atomu: schopnost tvořit jednu nebo více vazeb současně, udává počet vazeb vytvořených prvkem ve sloučenině (bez ohledu na násobnost) - např. vodík je jednovazný, kyslík je dvojevazný, dusík je trojevazný...
  - délka vazby: vzdálenost mezi jádry atomů, když se při slučování prvků překrývají jejich orbitály; s násobností vazby klesá (ne přímo úměrně) její délka; nejdelší je vazba jednoduchá, nejkratší je vazba trojná

Základní a excitovaný stav atomu, hybridizace

- základní stav atomu je s nejnižší energií; atomy některých prvků v základním stavu nemohou vytvářet sloučeniny (např. uhlík) a vytváří je až po změně elektronového uspořádání atomu - po excitaci
- excitace: el. pár z orbitálu s nejvyšší energií se rozdělí; 1 e^- se přemístí do následujícího (neobsazeného) orbitálu; značí se hvězdičkou vpravo nahoře u značky prvku - např. C: ${}^{12}_6\text{C}^* \rightarrow 1s \begin{array}{|c|} \hline \uparrow\downarrow \\ \hline \end{array} 2s \begin{array}{|c|} \hline \uparrow\downarrow \\ \hline \end{array} 2p \begin{array}{|c|c|c|} \hline \uparrow & \uparrow & \\ \hline \end{array}$, ${}^{12}_6\text{C}^* \rightarrow 1s^2 2s^1 2p^3 \rightarrow 1s \begin{array}{|c|} \hline \uparrow\downarrow \\ \hline \end{array} 2s \begin{array}{|c|} \hline \uparrow \\ \hline \end{array} 2p \begin{array}{|c|c|c|} \hline \uparrow & \uparrow & \uparrow \\ \hline \end{array} \Rightarrow \text{C vytváří 4 vazebné el. páry}$
- hybridizace: přesto, že vazebné elektronové páry jsou z rozdílných orbitalů (s, p), všechny 4 vazby (např. C–H) jsou stejné díky energetickému sjednocení tzv. hybridizací orbitalů (změní se i prostorová orientace)

Elektronegativita, kovalentní vazby, příklady

- elektronegativita schopnost/síla prvku přitahovat vazebné elektronové páry; uvedena v PSP; čím vyšší hodnotu X prvek má, tím silněji poutá vazebné elektronové páry; hodnoty: 0,70 - 4,00, se stoupající „ X “ stoupá (s výjimkami) schopnost atomu přitahovat elektrony; X stoupá od I.A do VIII.A v řadách; ve skupinách klesá od 1. k 7. řadě; nejvyšší hodnotu X - prvky v pravém horním rohu PSP ze VII.A a VI.A skupiny (F: 4,0 a O: 3,5); nejnižší X prvky v levém dolním rohu PSP z I.A a II.A skupiny (Fr: 0,7); důležitý je rozdíl - ΔX (delta X) - určí typ vazby
- druhy kovalentních vazeb podle rozdílu hodnot elektronegativit: a) nepolární: ΔX je 0 až 0,4 (např. H_2 , O_2 , N_2 , oxidy dusíku ...) - mezi atomy se stejnými (blízkými) X ; b) polární: ΔX je 0,4 až 1,7; mezi atomy s rozdílnými schopnosti přitahovat vazebné páry (např. HCl, NaH); atom s větší X má částečně záporný náboj, atom s menší X má náboj částečně kladný - např. HCl: $X(\text{H}) = 2,1$ ($\Rightarrow$ částečně kladný náboj), $X(\text{Cl}) = 3$ ($\Rightarrow$ částečně záporný náboj); znázornění vazby u HCl: $\text{H} \blacktriangleleft \text{Cl}$, u H_2O $\text{H} \blacktriangleleft \text{O} \blacktriangleright \text{H}$; kovy I.A skupiny jsou elektropozitivní, nekovy VII.A skupiny jsou elektronegativní, c) iontová (extrémně polární): ΔX je $> 1,7$, je mezi atomy prvků s hodně rozdílnými hodnotami elektronegativit; sloučeniny (např. NaCl, KF ...) jsou tvořeny ionty; prvek s vyšší hodnotou X (např. C) si přitáhne valenční e^- od prvku s nižší hodnotou X (např. od Na); elektronegativní prvek (Cl) „přitáhne“ e^- vytvoří anion (Cl^-) a elektropozitivní prvek (Na) po „ztrátě“ e^- vytvoří kation (Na^+)
- iontové sloučeniny mají specifické vlastnosti: v tavenině vedou elektrický proud, v pevném stavu nevodivě, ve vodě dobře rozpustné, roztoky vedou elektrický proud, jsou křehké, pevné a tvrdé látky, tají při vysokých teplotách
- příklad: určete typ vazby podle hodnot elektronegativit [$X(\text{Cl}) = 3,0$, $X(\text{O}) = 3,5$, $X(\text{N}) = 3,0$, $X(\text{H}) = 2,2$, $X(\text{F}) = 4,0$, $X(\text{S}) = 2,6$] u a) molekuly chloru Cl_2 , b) molekuly amoniaku NH_3 , c) molekuly fluorovodíku HF a vaznost prvků ve sloučeninách. Řešení: a) $3 - 3 = 0 \Rightarrow$ vazba nepolární, b) $3 - 2,2 = 0,8 \Rightarrow$ vazba polární, c) $4 - 2,2 = 1,8 \Rightarrow$ vazba silně polární (iontová); chlor, vodík, fluor jsou jednovazné, dusík je trojevazný.

Kovová vazba

- vazba mezi atomy kovů v pevném stavu a částečně i ve stavu kapalném; elektrony se pohybují po celé mřížce kovu a způsobují soudržnost atomů kovů v pevném stavu; při vzniku kovové vazby se uvolňuje teplo
- vlastnosti látek: za normálních podmínek pevné (velké přitažlivé síly mezi atomy), neprůhledné, lesklé, odráží světlo; tažné, kujné, slévatelné, vysoké teploty tání a varu; teplota stoupá s počtem valenčních e^- ($\text{K} = 63,7^\circ\text{C}$, $\text{Fe} = 1537^\circ\text{C}$, $\text{W} = 3380^\circ\text{C}$; teplota varu: $\text{W} = 6000^\circ\text{C}$), elektricky a tepelně vodivé, některé feromagnetické

Úkol

Zopakujte si názvy a značky lanthanoidů (Ce, Pr, Nd, Pm, Sm, Eu, Gd, Tb, Dy, Ho, Er, Tm, Yb, Lu).